

RECENSIEARTIKELLEN

Ode aan de middeleeuwse knaap

Naar aanleiding van: Stijn Praet, *Lieve Ganymedes. Homo-erotische gedichten uit de middeleeuwen*. Gent: Poëziecentrum, 2021. 88 p. ISBN 978-90-5655-349-4, prijs: € 20.

In *Lieve Ganymedes* stelt Stijn Praet, gastprofessor Latijnse Letterkunde aan de Universiteit Gent, een zinnenprikkende bloemlezing samen van achttien homo-erotische gedichten uit de middeleeuwen (met een focus op de ‘renaissance’ van de twaalfde eeuw). In de bundel, die eerder op een breed dan op een academisch publiek mikt, worden de oorspronkelijke Latijnse teksten vergezeld door bijzonder vlot leesbare vertalingen in het Nederlands. De auteur zorgt er op speelse manier voor dat het rijm ook in de Nederlandse versies bewaard blijft. Bijgevolg is deze dichtbundel zowel interessant voor studenten en onderzoekers die hun voordeel kunnen halen uit het thematisch samenbrengen van deze vaak vergeten teksten over een taboeonderwerp, als voor niet-academische poëziefhebbers. De Nederlandse teksten staan immers sterk genoeg op zich om ook zonder Latijnse voorkennis te genieten van dit minder bekende aspect van de middeleeuwse cultuur. Een bespreking en contextualisering van de verzen volgt pas in het nawoord, waardoor de poëtische teksten zelf alle aandacht krijgen die ze zo lang hebben moeten missen.

De titel *Lieve Ganymedes* verwijst naar de aantrekkelijke Trojaanse prins die de aandacht trok van oppergod – en connaisseur op het vlak van schone stervelingen – Zeus. Toen de knappe Ganymedes op een dag de kudde van zijn vader aan het hoeden was, ontstak er een brandend verlangen in de antieke oppergod. Prompt vermomde Zeus zich als adelaar om Ganymedes in een goddelijke vlucht mee te nemen naar de Olympus-berg. De jongen werd er wijnschenker van de goden én minnaar van hun aanvoerder. De mythe rond Ganymedes sprak ook in de middeleeuwen nog volop tot de verbeelding en is verschillende keren het onderwerp van de geselecteerde teksten. Ganymedes is dan ook een logische keuze om deze bundel aan op te hangen. Ook al omdat de klassieke mythe Praet op die manier de kans biedt om het brede publiek in het uitgebreide en verhelderende nawoord nogmaals te wijzen op een foutief cliché

rond de kenniscultuur van de middeleeuwen. Ondanks nobele pogingen van historici zoals James Hannam, Seb Falk of Jozef Janssens, blijft het Hollywoodiaanse stereotype van de middeleeuwen als een barbaarse tijd van intellectuele stilstand stevig overeind.¹ Deze bundel toont – nogmaals – aan hoe vertrouwd middeleeuwse auteurs in feite waren met antieke denkers en verhalen. Dat sommige van die verhalen zich, ook in de middeleeuwen, in de homo-erotische sfeer afspelen spreekt wellicht extra tot de verbeelding.

De teksten, waarin forse geslachtsdelen en incasserende kontjes de revue passeren, nuanceren namelijk ook het concept van de middeleeuwen als een uitsluitend vroom en godvrezend tijdperk waarin absoluut geen ruimte was om het over erotische verlangens en seksueel genot te hebben. Al hoeft Praet er zich tegelijk voor om dé middeleeuwen als een culturele eenheid of een homo-erotisch Walhalla voor te stellen. In het nawoord wordt duidelijk dat hij weliswaar bewust koos voor een corpus van teksten die een positief beeld schetsen van gelijkgeslachtelijke handelingen, maar dat er ook meer dan voldoende geschriften circuleerden die dergelijke verlangens veroordeelden (pp. 63, 67). Sodomie, de Bijbelse term voor homo-erotische handelingen, werd wel degelijk bestraft en individuen konden hun ‘tegennatuurlijke’ verlangens met hun leven bekopen. Maar het blijft desondanks een feit dat deze vervolging geen continue prioriteit was voor lokale overheden en we de juridische bestraffing van sodomie pas echt actief zien worden rond de veertiende en vijftiende eeuw. Hieraan voorafgaand stellen we echter de bloei vast van een tot de verbeelding sprekend Romeins genre dat Praet toepasselijk als ‘passionele vriendschapspoëzie’ betitelt. Tijdens de elfde en twaalfde eeuw werd deze klassieke thematiek gechristianiseerd door intense mannelijke vriendschappen voortaan te representeren als pure, spirituele banden om zo dichterbij God te komen. Simultaan zien we in de Arabische en Hebreeuwse traditie zelfs openlijk homo-erotische poëzie ontstaan die de liefde voor het mannelijke geslacht onbeschoemd in vleselijke termen omschrijft. Het was wellicht interessant geweest om, ter vergelijking, ook een aantal van deze niet-christelijke teksten in de bloemlezing op te nemen. Maar misschien was dat de consistentie van

1 James Hannam, *Gods filosofen. Hoe in de middeleeuwen de basis gelegd werd voor de moderne wetenschap*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam, 2014; Seb Falk, *De verlichte middeleeuwen. Een ontdekkingsreis door de middeleeuwse wetenschap*. Amsterdam: Het Spectrum, 2020; Jozef Janssens, *Vreemd vertrouwd. De middeleeuwse mens en zijn ideeënwereld*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2018.

de bundel, die de Latijnse taal als uitgangspunt neemt, niet ten goede gekomen.²

Bovendien valt er voldoende te vertellen over de geselecteerde teksten én hun auteurs, die zich voornamelijk in het klerikale milieu situeerden. De meeste gedichten werden immers omstreeks de twaalfde eeuw geschreven door gerenommeerde priors, abten en bisschoppen in de kathedraalsteden van de Loirestreek. Niet bepaald een milieu dat het brede publiek spontaan met homo-erotiek associeert lijkt me. Bovendien valt het, voor wie de teksten vanuit een hedendaags perspectief leest, behoorlijk op hoe deze intellectuele grijsaards in navolging van Zeus weinig moeite doen om hun bewondering voor tal van bekoorlijke jonge knapen onder stoelen of koorbanken te steken. Talrijk zijn de beschrijvingen van gouden lokken, donsloze wangen en slanke, sneeuw witte jongenslijven. Wat moeten we denken van Hilarius van Orléans die zich smekend en handenwringend voor de voeten van een jongen uit Angers werpt, of Marbod van Rennes die een lieflijke knaap aanmoedigt om zoveel mogelijk vrijers toe te laten vooraleer zijn gladde jongenslijf ruig en lelijk wordt?

De tekstselectie, waarin de verlangens van mannen naar jongemannen uitdrukkelijk beschreven worden, roept voor sommige hedendaagse lezers misschien vragen op, maar bevestigt een belangrijk aspect van het LGBTQ-verleden dat door rechtshistorisch onderzoek binnen de *queer studies* al decennia gemeengoed is. Eeuwenlang werden heel wat homo-erotische verhoudingen hiërarchisch georganiseerd, waarbij er vaak sprake was van een oudere, actieve partner en een jongere, passieve partner.³ Gelijkheid als erotisch ideaal is een relatief recente notie in het westerse denken rond seksualiteit. Intergenerationele homo-erotische contacten waren onderdeel van de dominante erotisering van verschil. Het is bijzonder interessant om deze toenmalige ideaalbeelden niet enkel weerspiegeld te zien in concrete procesdossiers, maar ook in de middeleeuwse literaire productie. Door deze manier van betekenis geven aan homo-erotische verhoudingen niet uit de weg te gaan maar te kaderen binnen een historische context, omzeilt Praet één van de valkuilen van de wetenschapscommunicatie. Om een hedendaags publiek vlot te bereiken, dreigt men soms gesimplificeerde projecties van

2 Bovendien bevat *Lieve Ganymedes* een leeslijst met verwante bloemlezingen waarin ook klassieke Arabische erotica opgenomen werd.

3 Zie onder andere: Ruth Mazo Karras, *From Boys to Men: Formation of Masculinity in Late Medieval Europe*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2003, 147-48; Cristian Berco, *Sexual Hierarchies, Public Status. Men, Sodomy, and Society in Spain's Golden Age*. Toronto: Toronto University Press, 2007, 91-92.

het verleden (waarin men vooral eigentijdse normen en waarden wil zien) op dat publiek los te laten.

Maar Praet gaat zelfs nog een stap verder door de lezer omstandig uit te leggen dat die zich moet hoeden voor een al te letterlijke interpretatie van de erotische verlangens die in de gedichten aan bod komen. De gedichten moeten eerder gelezen worden als een exponent van de bijzonder vruchtbare dialoog tussen middeleeuwse auteurs en antieke teksten. Deze middeleeuwse auteurs schreven dus niet vanuit een 'autobiografisch ik' maar hanteerden een poëtisch masker, dat hen veel meer dichterlijke vrijheden gunde. De auteurs lieten zich inspireren door onder anderen Ovidius en hanteerden fictieve vertelstemmen om hun kennis van deze antieke teksten in een soort literair spel met hun intellectueel geschoolde lezerspubliek te delen (p. 64). Wie dat beoogde lezerspubliek nu precies was, is in sommige gedichten die de stijlfiguur van de private briefwisseling hanteren niet altijd even duidelijk. Ook hierin zit een uitgekiend literair spel vervat. Elk gedicht wordt door Praet bovendien voorzien van commentaar waarin bijzonder veel aandacht is voor de intertekstualiteit en de klassieke inspiratiebronnen die aan de basis liggen van deze gedichten. Schrijvers zoals Ovidius en Horatius worden geparafraseerd, en behalve Ganymedes worden ook Dido, Narcissus, Orpheus en andere mythologische personages vermeld. Dit alles om duidelijk te maken dat we hier niet zonder meer met smachtende liefdesgedichten binnen een queer subcultuur aan de Loire te maken hebben, of zoals Praet stelt: 'wie deze teksten ondubbelzinnig wil gaan lezen als de ontboezemingen van amoureuze, hitsige en gefrustreerde monniken en klerken, zou zich wel eens kunnen vergalopperen' (p. 66). Of elke lezer die disclaimer ter harte neemt, is nog maar de vraag maar gelukkig 'is dat ook helemaal niet nodig om ervan te kunnen genieten' (p. 66).

Met *Lieve Ganymedes* slaagt Stijn Praet er wonderwel in om genuanceerde academische standpunten over twaalfde-eeuwse literaire praktijken te combineren met aantrekkelijke poëzie voor een breed publiek. Dat deze bestofte teksten zo toegankelijk blijken, heeft veel te maken met de knappe Nederlandse versies waarin je bijna het vertaalplezier van de auteur om een geslaagd rijm proeft, zoals ook het geval is in Hilarius van Orleans' gedicht 'De jongen uit Angers':

Zie ik jou, ik durf niet spreken,
stokt mijn stem, ik houd mijn mond.
ziek wil ik de stilte breken,
schrijvend biecht ik mij gezond.

Deze bundel is dus een bijzonder geslaagd voorbeeld van wetenschapscommunicatie dat zeker navolging verdient. De auteur geeft zelf gelukkig al een voorzet. Homo-erotische poëzie kende immers een comeback in vijftiende-eeuws Italië (p. 62). Een verrassende vaststelling gezien de intense vervolging van sodomie in vijftiende- en zestiende-eeuws Italië.⁴ Dit alles doet hopen dat Stijn Praet in de toekomst Ganymedes en aanverwanten nogmaals deskundig tot leven wekt.

Jonas Roelens
Universiteit Gent
 jonas.roelens@ugent.be

4 Zie onder andere: Michael Rocke, *Forbidden Friendships. Homosexuality in Renaissance and Male Culture in Renaissance Florence*. Oxford: Oxford University Press, 1998; Guido Ruggiero, *The Boundaries of Eros. Sex Crime and Sexuality in Renaissance Venice*. Oxford: Oxford University Press, 1985; Umberto Grassi, *Bathhouses and Riverbanks: Sodomy in a Renaissance Republic*. Toronto: Centre for Renaissance and Reformation Studies, 2021.